

Драган Јовашевић

Правни факултет Универзитета у Нишу

СРБИЈА И ХАШКИ ТРИБУНАЛ - између права и политике -

Сажетак

Последње две деценије над Србијом се надвио баук међунационалних ратних збивања која тешко оптерећују и њену будућност. Наиме, иако је пре две године потписан Споразум о стабилизацији и придруживању као неопходан корак ка европским интеграцијама наше земље, још увек се као основна препрека на том путу налазе проблеми у њеним односима са Хашким трибуналом у виду “недовољне сарадње”. Стога у овом раду покушавамо да осветлимо установу Хашког трибунала као *ad hoc* органа Савета безбедности ОУН, његову надлежност и поступање у процесуирању најтежих злочина данашњице: геноцида, злочина против човечности и ратних злочина на бази домаћих и иностраних извора. Кључне речи: међународно право, злочини, суд, одговорност, Србија

ПОЈАМ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА

Међународна заједница је предвиђала од најстаријих времена, па све до данашњих дана различите облике помоћи и сарадње у циљу кривичног прогона и кажњавања учинилаца најтежих међународних кривичних дела којима се на најтежи, најгрубљи начин крше правила међународног права и повређују или угрожавању човечност и друга добра заштићена међународним системом правних прописа¹⁾. Међу тим облицима помоћи, најзначајнији је онај вид који се састоји у установљењу и деловању међународних кривичних судова који у интересу правде, у име цивилизованог дела човечанства или просвећених народа воде кривични поступак и из-

1) В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Београд, 2003, стр. 31-36.

ричу казне и друге кривичне санкције учиниоцима међународних кривичних дела²⁾.

Да би се неки судски орган могао окарактерисати као међународни кривични суд³⁾, потребно је да буду испуњени одређени услови. То су⁴⁾: 1) посебан начин стварања суда. Да би такав суд имао карактер ‘‘међународног’’ суда, он мора бити конституисан на темељу међународног права, односно на темељу правних правила којима се уређују субјекти признати у међународној заједници. Ти судови могу бити формирани уговором између појединих држава (најчешће држава победница после завршених ратова, као што су били нпр. Нирнбершки и Токијски суд) или одлуком међународног органа (нпр. Савета безбедности у случају Хашког трибунала или трибунала за Руанду), 2) суд мора да примењује искључиво (или претежно) правила међународног права. То значи да за конституисање и деловање таквог суда постоје посебна међународним правом установљена правила. Таква правила не представљају израз суверенитета неке државе (па макар то била и најмоћнија држава света), нити израз одређеног правног система, већ представља правни систем међународне заједнице у целини, 3) састав суда мора такође бити међународни. То значи да чланове суда чине лица разних држављанстава која представљају међународну заједницу у целини, а не поједине државе из којих таква лица долазе и 4) суд је надлежан за кривични прогон и кажњавање лица која се јављају као учиниоци међународних кривичних дела, дакле кривичних дела која су одређена као најтежи облици кршења међународног права, дела која су као таква предвиђена у релевантним међународним правним актима.

ПОЈАВА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА

Паралелно са покушајима да се хуманизује рат као крајње нехумано средство политике јављале су се и идеје о оснивању судских органа⁵⁾ са задатком да утврђују кривичну одговорност и ка-

2) Б. Јанковић, Оснивање међународног кривичног суда, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1957, стр. 55-59.

3) Према структуралним карактеристикама међународно кривично правосуђе или органи међународне кривичне судбености могу се поделити у три групе. То су: 1) стални Међународни кривични суд, 2) *ad hoc* међународни војни судови, односно кривични трибунали и 3) хибридни, мешовити или интернационализовани судови.

4) М. Шкорић, *Тужитељ пред међународним казним судовима*, Ријека, 2005, стр. 4-5.

5) М. Шкорић, *Тужитељ пред међународним казним судовима*, *op. cit.*, стр. 13-38.

жњивост лица за извршене злочине у доба рата или у вези са ратним збивањима. Тако се још током стогодишњег рата (1337-1453. године) јавила идеја римског папе о оснивању кривичног суда који би био надлежан за суђење извршиоцима најтежих кривичних дела извршених у доба рата⁶⁾. Но, први пут је историја забележила делатност оваквог суда у тринаестом, а потом и у петнаестом веку. Тако је за време Шарла Анжујског у Напуљу 1268. године изречена смртна казна Конрадину фон Хохенстафену за кривично дело вођења незаконитог рата и за ратне злочине против цивилног становништва. Било је то време када се немачка царска династија борила да задржи позиције власти након што је папа Климент IV 1265. године то краљевство доделио династији Ањоу.

Такође после незапамћених злочина против цивилног становништва који су извршени у немачком граду Брајзаху 1474. године на предлог Француске, Аустрије, швајцарских кантона и градова Горње Рајне формиран је *ad hoc* кривични суд. Он је био састављен од 27 судија из савезних градова (који су у то време имали статус града - државе). Тај судски орган је после спроведеног кривичног поступка донео пресуду којом је изрекао смртну казну гувернеру немачког града, војводи од Бургундије Петеру фон Хагенбаху као одговорном лицу за извршене "злочине против природног права и гажења Божјих и људских закона". Један од оснивача Међународног комитета Црвеног крста Гистав Мојније је још 1882. године сачинио Нацрт Конвенције о оснивању међународног правосудног тела погодног за спречавање и кажњавање кршења женевских конвенција. Дакле, овај предлог се састојао у идеји о оснивању међународног кривичног суда који би био надлежан за кажњавање лица за повреде женевске конвенције из 1864. године. Но, то је још увек време традиционалног схватања о државном суверенитету, па ова идеја није уродила плодом.

Двадесети век доноси нове идеје у правцу формирања међународног кривичног суда⁷⁾. Тако је још одредбама Версајског мировног уговора из 1919. године⁸⁾ (у одредбама чл. 227. и 230) била предвиђена обавеза победничких сила да изведу пред суд и утврде кривичну одговорност немачких и аустроугарских политичких

6) B. Ferenz, *An International Criminal Court : A step toward World Peace*, New York, 1980, str. 223-229.

7) Z.D.и Rascmany, *The Nationality of the offender and the jurisdiction of the international criminal court*, *The American Journal of International Law*, Washington, broj 3/2001, str. 606-623.

8) Још 1919. године Комисија за утврђивање одговорности зачетника рата и њиховог кажњавања је предложила оснивање "Високог трибунала кога би сачињавале судије из многих држава. (A. Cassese, *Међународно кривично право*, op. cit., стр. 385-387).

и војних руководилица на челу са немачким царом Вилхелмом II Хоенцолерном за злочине извршене на бојном пољу и на окупираним територијама. Овим је одредбама било предвиђено и оснивање посебног суда који би водио кривични поступак. Тај суд су требали да сачињавају представници Велике Британије, Италије, Јапана, САД и Француске⁹⁾. Будући да је холандска влада одбила да изручи немачког цара овом суду, после Првог светског рата је на судском процесу који је одржан пред Врховним судом у Лајпцигу 3. фебруара 1920. године од оптужених 45 лица за ратне злочине осуђено само девет лица.

У току 1920. године је основан "Саветодавни комитет правника" са задатком да изради план за стварање "сталног суда међународне правде који би био надлежан да суди за злочине који представљају кршење међународног јавног поретка или против општег међународног права" које му уступе Скупштина или Савет Друштва народа. Но, убрзо је Скупштина Друштва народа тај предлог одбила као "преурањен" и питање оснивања међународног кривичног суда је остављено за касније¹⁰⁾. Следећи покушај да се оснује међународни кривични суд у овом међуратном периоду уследио је 1934. године после атентата на југословенског краља Александра Карађорђевића у Марсеју, када је под окриљем Друштва народа 1937. године донета Конвенција против тероризма којом је предвиђено оснивање овог суда. Али будући да ова конвенција никада није ступила на правну снагу, и ова идеја је остала само мртво слово.

МЕЂУНАРОДНИ ВОЈНИ СУДОВИ

Незапамћени злочини извршени од стране нациста и фашиста широм света за време Другог светског рата довели су до организовања наднационалних судских органа који су у спроведеном кривичном поступку изrekli пресуде највишим немачких и јапанским политичким и војним руководиоцима, а које су потом и извршене. Наиме, савезничке силе су још 1942. године потписале споразум у палати Сент Џејмс у Лондону којим су установиле Комисију УН за ратне злочине састављену од седамнаест представника својих држава. Ова је Комисија сачинила 8.178 предмета (досијеа) о лицима

9) М. Бартош, „Општи поглед на развој међународног ратног права од 1907. до 1957. године“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, бр. 2/1958, стр. 260-269.

10) И. Пржић, „Међународни кривични суд“, *Архив за правне и друштвене науке*, Београд, бр. 5-6/1939, стр. 504-509.

која су осумњичена за најтеже међународне злочине извршене у овом рату, али и листу од 750 италијанских ратних злочинаца који су осумњичени за извршене злочине употребом забрањених гасова, убиства цивила и заробљеника у Етиопији за време краткотрајног рата почев 1935. године.

Потом су савезничке силе донеле одлуку у виду “Декларације” на Московској конференцији која је одржана 30. октобра 1943. године да после окончања рата пред суд изведу немачке ратне злочинце чији злочини немају посебну географску одређеност, док је за остале злочинце договорено да им се суди у државама где су та дела и извршена. Касније, на конференцијама “велике тројнице” (председника САД, премијера Велике Британије и председника владе СССР) у Техерану од 28. новембра до 1. децембра 1943. године, на Јалти од 4. до 11. фебруара 1945. године и у Потстадму од 17. јула до 2. августа 1945. године усаглашени су ставови о потреби суђења главним немачким ратним злочинцима¹¹⁾.

Следећи те идеје савезничке силе су Лондонским споразумом о гоњењу и кажњавању главних ратних злочинаца Европске осовине од 8. августа 1945. године усвојиле Статут Међународног војног суда¹²⁾. Овај суд су сачињавале четири судије и четири заменика које су именовале владе: САД, СССР, Велике Британије и Француске. Председник суда је биран наизменично по државама. Пресуде су доношене већином гласова, а у случају једнаког броја гласова одлучивао је глас председника суда. Свака од ових држава је такође именовала и по једног јавног тужиоца. Судски поступак и правила доказивања су била уређена делом одредбама овог Статута, а делом је сам суд у току поступка доносио одређена процесна правила. Иначе, сам се поступак састојао из следећих фаза: 1) претходна изјава тужиоца, 2) доказна средства оптужбе и одбране, 3) саслушање сведока, 4) речи одбране и оптужбе, 5) изјава оптуженог и 6) пресуда¹³⁾.

11) E. Smit, *The American Road to Nuremberg – the Documentary Record 1944-1945*, Stanford, 1982, str. 118-155.

12) У литератури се оправдано истиче да Нирнбершки суд и није био међународни суд, већ више “међусавезнички” суд јер су га чиниле судије које су били представници победничких држава: САД, СССР, Велике Британије и Француске. Такође, то није био “војни” суд јер су све судије и њихови заменици, осим совјетских представника, били цивилна лица. Војни карактер ових судова је доведен у сумњу и са аспекта окривљених лица којима је суђено пред овим судом. Наиме, бројна окривљена лица нису имала својство војног лица. Такође ни кривична дела за која је утврђивана кривична одговорност пред овим судом, нису била претежно војног карактера, односно војне природе. (В.Ђ. Деган, Б. Павишић, *Међународно казнено право*, Ријека, 2005, стр. 10-11).

13) P. CalvoCaressi, *Nuremberg – the facts and the consequences*, London, 1947, str. 78-96.

Пред Међународни војни суд¹⁴⁾ који је заседао у Нирнбергу су изведена 22 оптужена немачка ратна злочинца¹⁵⁾. На судском процесу¹⁶⁾ који је трајао дуже од девет месеци 1. октобра 1946. године од 22 оптужена лица, пресудом је њих дванаест осуђено на смрт вешањем, три лица на доживотни затвор, а четири ратна злочинца су осуђена на временске казне затвора у трајању од 10 до 20 година. Тројица оптужених (Шахт – министар финансија, Папен - дипломата и Фриче - новинар) су ослобођена од оптужбе. Осуђени су казне затвора издржавали у затвору Шпандау над којим су заједничку управу имале све четири силе победнице¹⁷⁾. Овај суд¹⁸⁾ је у донетој пресуди осудио не само највише политичке и војне руководиоце Трећег Рајха¹⁹⁾, већ је као злочиначке осудио и следеће организације (правна лица) и то: а) водство Националсоцијалистичке партије, б) Гестапо – Тајну државну полицију, в) СС јединице - независне јединице нацистичке партије и г) СД – обавештајну организацију Трећег рајха²⁰⁾. Иако је било упорних захтева, Нирнбершки суд није прогласио злочиначким следећа правна лица и то: а) СА одреде – ударне одреде нацистичке партије, б) Владу Трећег Рајха и в) Генералштаб и Врховну команду немачке армије²¹⁾.

14) Б. Златарић, „Хашка конвенција из 1907. године и индивидуална кривична одговорност за ратне злочине“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, бр. 2/1958, стр. 296

15) Интересантно је да из политичких разлога већ у то време није било иницијативе победничких сила да на исти начин суде најодговорнијим лицима у фашистичкој Италији, било пред међународним, било пред националним судовима и поред истакнутих захтева Етиопије, Грчке и Југославије.

16) Судски процес у Нирнбергу је започео 20. новембра 1945. године и трајао је до 30. августа 1946. године. За време 218 радних дана саслушано је око 360 сведока и при томе је размотрено више од 200.000 писаних сведочења која су потврђена заклетвом одсутних сведока из разних држава.

17) М. Марковић, „Нирнбершко суђење – примена нових начела у међународном кривичном праву“, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, Београд, бр. 2/1973, стр. 173-185

18) G.M. Gilbert, *Nuremberg Diary*, London, 1948, str. 67-101

19) В. Василијевић, „Суђење пред међународним војним судом у Нирнбергу и развој међународног кривичног права“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, бр. 3/1971, стр. 305-334

20) A. Neave, *Nuremberg : особно свједочанство о суђењу главним нацистичким ратним злочинцима 1945-1946*, Загреб, 1980, стр. 54-89

21) Љ. Прљета, *Злочини против човечности и међународног права*, Београд, 1992, стр. 14-19

На другом крају света, на Далеком истоку је одлука о кажњавању²²⁾ највиших јапанских војних и политичких руководиоца за вођење агресивног рата и извршене бројне злочине донета још 1. децембра 1943. године на конференцији у Каиру којој су присуствовали представници САД, Велике Британије и Кине. Све појединости о токијском суду, биле су прецизиране и у акту о капитулацији који је Јапан потписао 2. септембра 1945. године. Нешто пре тога, 26. јула 1945. године савезничке силе су донеле Потсдамску декларацију на основу које је потом основан Токијски трибунал. Наиме, одлуком (Посебним прогласом – “Повељом”) америчког команданта за Далеки исток, генерала Дагласа Макартура (а не уговором савезних победничких сила као у случају Нирнбершког суда), војни суд је основан и ради суђења јапанским војним и политичким руководиоцима за злочине извршене на Далеком истоку. Овај суд је био састављен од једанаест судија (без заменика) које је именовао врховни командант на предлог влада савезничких држава²³⁾ које су и потписале акт о капитулацији Јапана. Свака од влада држава које су биле у рату са Јапаном именовале су по једног судију, а суд је доносио одлуке већином гласова. Главног тужиоца овог суда именовале су САД. Врховни командант је такође и одобравао извршење изречених казни²⁴⁾. Овај суд је на процесу који је вођен од 3. маја 1946. године до 14. новембра 1948. године²⁵⁾ (када је изречена пресуда) од оптужених 25 лица, седам лица осудио на казну смрти, шеснаест лица на казну доживотног затвора, а два лица су осуђена на казну затвора у трајању од 7 од 20 година. Ниједан од оптужених није ослобођен оптужбе²⁶⁾.

22) Одлука о кажњавању јапанске агресије донета је 1. децембра 1943. године на конференцији у Каиру на којој су учествовали амерички председник Рузвелт, кинески председник Чанг Кај Шек и британски премијер Черчил, а појединости су прецизиране у акту о капитулацији Јапана од 2. септембра 1945. године.

23) Чланове Токијског суда именовале су следеће државе: САД, СССР, Велика Британија, Француска, Кина, Аустралија, Канада, Холандија, Нови Зеланд, Индија и Филипини. Председник суда је био Аустралијанац Вилијам Веб, а главни тужилац Американец Џозеф Кинин који је и сачинио текст одлуке (“Повеље”) о установљењу овог суда. Ова Повеља садржи само 17 чланова (за разлику од Статута Нирнбершког суда који има 30 чланова). И она садржи истоветне одредбе о међународним кривичним делима, али не предвиђа могућност да се одређена правна лица – организација или група – прогласи за злочиначку организацију. Поред тога, надлежност Токијског суда се простирала на извршена међународна кривична дела у периоду од 1. јануара 1928. године до 2. септембра 1945. године.

24) R.H. Minear, *Victor's Justice : The Tokyo War Crimes Trial*, Princeton, 1973, str. 74-123.

25) Оптужница пред Токијским судом је садржавала 1.218 страница, судска расправа је одржана на 818 седница судског већа, где је саслушано укупно 418 сведока уз 4.336 писмена сведочења одсутних сведока, при чему се записник са суђења састојао од 48.412 странице.

26) B.V.A. Roling, A. Cassese, *The Tokyo trial and Beyond*, Oxford, 1993, str. 143-152.

Но, после Другог светског рата на ослобођеним територијама је основано више различитих судова који су водили кривичне поступке и судили појединим ратним злочинцима, углавном за извршена међународна кривична дела на њиховим територијама. Тако су основани: 1) савезнички окупациони судови, 2) национални судови савезничких држава (држава победница) и 3) национални судови побеђених држава. Ови судски органи су судили учиниоцима тешких кривичних дела против човечности и међународног права која су извршена на одређеним окупираним територијама²⁷⁾. На основу Закона број 10. Контролног савета за Немачку је одржано у Нирнбергу још неколико судских процеса (тзв. накнадни процеси) у времену од октобра 1946. године до априла 1949. године. У овим процесима је пред судским већем у дванаест судских поступака од стране тужиоца Тејлора Телфорда оптужено укупно 185 политичких и војних руководиоца Немачког Рајха од којих је 24 лица осуђено на смрт (то су процеси Листу, Рендулићу, Бемеу, Шпајделу и др.).

И у другим државама (Југославији, СССР, Чехословачкој, Пољској, Белгији, Француској, Норвешкој) је у послератном периоду одржано више судских процеса пред националним судовима у којима је утврђивана кривична одговорност за учињене злочине у Другом светском рату. Дакле, у периоду после Другог светског рата међународно кривично право се реализовало на неколико нивоа и то²⁸⁾: 1) највиши ниво је био реализован пред Нирнбершким и Токијским судовима где су поступци вођени против највиших војних и политичких руководиоца. Ови судски процеси имају међународни карактер. То је највиши ниво међународних судова, 2) суђење пред војним судовима држава победница, најпре у окупационим зонама у Немачкој и пред америчким војним судовима на Далеком истоку. Ово је средњи ниво међународних судова и 3) суђење пред националним судовима појединих држава где су поступци вођени против свих учинилаца кривичних дела према критеријуму места где је кривично дело извршено. Ово је најнижи ниво кривичног правосуђа за међународна кривична дела.

27) А. Вајс, „Проблеми међународног кривичног правосуђа“, *Међународна политика*, Београд, бр. 4/1952, стр. 15-16.

28) С.М. Bassiouni, *The legislative history of the international criminal court*, Ardsley, 2005, стр. 118-139

AD NOS ТРИБУНАЛИ

Оснивање *ad hoc* трибунала²⁹⁾

Дакле, међународно кривично право се данас састоји из прописа садржаних у низу међународних уговора, конвенција, пактова и протокола. Тежња да се дође до кодификације свих ових прописа је уродила плодом тек на крају двадесетог века иако су активности управљене у овом смеру отпочеле одмах после Другог светског рата³⁰⁾. Тако је Генерална скупштина ОУН још 1946. године формирала Комисију за кодификацију и развој међународног кривичног права која је касније названа Комисија за међународно право и припрему кодекса међународних злочина. Комисија је формулисала основне принципе³¹⁾ међународног кривичног права који су произишавали из Нирнбершке и Токијске пресуде (тзв. нирнбершки принципи) и израдила Пројект кодекса међународних злочина. Тај је пројект поднет на усвајање Генералној скупштини ОУН 1954. године, али због неслагања међу водећим силама света тога времена (доба хладног рата и оштро супротстављених блокова) није био усвојен³²⁾.

Генерална скупштина ОУН је потом на Петом заседању формирала Комитет за међународно кривично правосуђе који је израдио Нацрт Статута међународног кривичног суда и поднео га на усвајање на Седмом заседању скупштине. Према томе, доношење кодекса о међународним злочинима и увођење међународног кривичног правосуђа је постала тековина почетка трећег миленијума³³⁾. Но, тек 1975. године Пети конгрес о превенцији криминалитета и поступању са учиниоцима одржан у Женеви усваја Резолуцију о превенцији тортуре и превенцији и сузбијању тероризма свих врста. Том приликом поново је разматрана идеја о формирању Међународног кривичног суда³⁴⁾. У оквиру Комисије

29) Појам трибунала је општи назив који је резервисан само за међународна судишта која имају привремени значај или уско специјализовану надлежност, за разлику од појма суда који одређује судиште које је установљено са намером да буде стални орган са широком надлежношћу. (В. Ђ. Деган, Б. Павишић, *Међународно казнило право*, op. cit., стр. 9).

30) W. Schabas, „War Crimes in International Law“, *The American Journal of International Law*, Washington, br. 3/1997, str. 570-572.

31) „Потврда начела међународног права прихваћених статутом Нирнбершког суда“, *Наша законитост*, Загреб, бр. 1-2/1992, стр. 349.

32) Види: В. Василијевић, *Међународни кривични суд*, Београд, 1961.

33) Ф. Бачић, „Кривичноправни аспекти рата у Хрватској“, *Законитост*, Загреб, бр. 5/1992, стр. 671-679.

34) J.R.W.D. Jones, S. Powles, *International criminal practice*, Ardsley, New York, 2003, str. 312-362

за људска права ОУН и Међународног удружења за казнено право (IAPL) израђен је и Нацрт статута Међународног кривичног суда који чак ни западни блок земаља није био спреман да прихвати (посебно у делу надлежности за гоњење злочина апартхејда).

Даљи напори међународне заједнице у организовању јединственог фронта борбе против међународног криминалитета одвијају се углавном у правцу предузимања напора на сузбијању трговине опојним дрогама и психотропним супстанцијама. Тако је петнаест Карибских и Латиноамеричких држава подржало идеју о Међународном кривичном суду³⁵⁾ на Специјалној сесији о наркотичним дрогама Генералне скупштине ОУН 1989. године. Но, овој идеји су се оштро успротивиле САД, Велика Британија и Француска. Међународно правна комисија Генералне скупштине ОУН је ипак наставила са радом на студији о формирању, надлежностима и правилима поступања међународног кривичног суда о чему је посебно било речи 1990. године у Хавани на Осмом конгресу ОУН о превенцији злочина и поступању са извршиоцима. Следеће године Међународноправна комисија је презентирала свој Извештај о злочинима против мира, човечности и безбедности човечанства на Шестом комитету ОУН³⁶⁾. Питање формирања наднационалног судског органа је потом разматрано више пута и то: 1991. године у оквиру Фондације за установљење међународног кривичног суда (FEICC), 1992. године од стране међународног научног и професионалног саветодавног већа УН (ISPAC) и Међународног удружења за казнено право (IAPL).

И тада, уместо формирања сталног судског органа у оквиру и под окриљем ОУН, почетком деведесетих година 20. века почињу да јачају идеје о оснивању посебних судова (тзв. *ad hoc* судова) за поједине случајеве кршења међународних права³⁷⁾. Такви предлози су посебно били гласно изражени од стране Сената и Представничког дома Конгреса САД када су започела и неформална саслушања о злоделима ирачког председника Садама Хусеина и других ирачких војних и политичких руководилаца за повреде међународног права за време агресије Ирака на Кувајт 1990. године. Иако је, дакле, после Другог светског рата у оквиру Организације уједињених нација или њених појединих органа било више покушаја да се оснује један стални међународни кривични судски орган, ти покушаји су остали без успеха. Тек по-

35) B. Broomhall, *International justice and the international criminal court: between sovereignty and the rule of law*, Oxford, 2004, str. 289-312.

36) Види: *Commentaries on the International Law Commissions, Draft Code of the Crime against the Peace and Security of Mankind*, AIDP, 1993.

37) Види: *Међународни кривични трибунал, Зборник документа*, Београд, 1996.; И. Јосиповић, *Хашко имплементацијско казнено право*, Загреб, 2000; J.M. Henckaerts, B.L. Dörsch, *Обичајно међународно хуманитарно право*, Cambridge, 2005.

четком деведесетих година 20. века са ратним збивањима на просторима бивше СФР Југославије и Руанде, јачају идеје да се оснују посебни *ad hoc* трибунали³⁸⁾ за суђење учиниоцима најозбиљнијих и најтежих повреда међународног хуманитарног права на подручју ових држава³⁹⁾.

На основу Повеље ОУН⁴⁰⁾ и главе VII основана су два *ad hoc* трибунала⁴¹⁾. То су: 1) Трибунал за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на тлу бивше СФР Југославије (познат као Хашки трибунал)⁴²⁾ који је основан Резолуцијом Савета безбедности ОУН број 827 од 25. маја 1993. године. Резолуцијом истог органа број 1503 од 28. августа 2003. године постављена је "завршна стратегија" којом је предвиђено да све истраге пред овим судским органом буду окончане до краја 2004. године, а првостепени поступци до краја 2008. године, како би до краја 2010. године били окончани и сви кривични поступци по правним лековима и 2) Међународни кривични трибунал за Руанду који је основан Резолуцијом Савета безбедности ОУН број 955 од 8. новембра 1994. године⁴³⁾.

Дакле, коначну премијеру је међународно кривично правосуђе доживело на примеру ратних збивања на просторима бивше СФР Југославије⁴⁴⁾, односно Руанде деведесетих година прошлог века.

38) лат. *tribunal*, означава судијску столицу, суд. (Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2011, стр. 249)

39) Због немоћи на војним и политичким нивоима, одговор међународне заједнице на сукоб у бившој СФР Југославији био је противуречан и неблаговремен. О стварању одговарајућег трибунала преговарало се још у току сукоба – не само као о закаснелој мери за спасавање образа, већ и због побожног веровања да ће он служити као средство одвраћања од вршења даљих злочина. Идеју о формирању оваквог трибунала је у пролеће 1992. године изнео Р. Бадинтер, бивши министар правде Француске. Први нацрт Статута овог трибунала израдила је трочлана комисија коју је именovala Конференција о европској безбедности и сарадњи. (А. Cassese, *Међународно кривично право*, *op. cit.*, стр. 395-398).

40) Трибунали су основани као принудне, општеобавезујуће мере у оквиру овлашћења Савета безбедности из члана 41. Повеље УН ради спречавања нарушавања мира. Такође, према Повељи УН и то члану 29. Савет безбедности је овлашћен да оснива помоћна тела и управо као такво тело су и основани трибунали.

41) J.E. Ackerman, E.O Sullivan, *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia with selected materials from International Criminal Tribunal for Rwanda, Hague*, London, Boston, 2000, стр. 67-89.

42) И. Јосиповић, „Ново хрватско инплементацијско казнено право: процесноправни и организациони аспекти“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, бр. 2/2003, стр. 843-876.

43) Н. Roggeman, „Интернационални казнени суд УН из 1993. године и злочини у балканском рату“, *Зборник Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 1-2/1994, стр. 39-48.

44) Ф. Бачић, „Кривичноправни аспекти рата у Републици Хрватској“, *Законитост*, Загреб, бр. 5/1992, стр. 671-679.

Тада се, прво, прибегло коришћењу главе VII, Повеље ОУН и члана 29. како би се формирао Међународни трибунал за суђење лицима одговорним за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на територији бивше Југославије од 1991. године⁴⁵⁾. Наиме, још 13. јула 1992. године Савет безбедности ОУН је Резолуцијом број 764 обавезао све стране у сукобима на просторима бивше СФР Југославије⁴⁶⁾ на изричиту примену хуманитарног међународног права, а посебно Женевских конвенција из 1949. године⁴⁷⁾. У Резолуцији број 771 од 13. августа 1992. године Савет безбедности ОУН је поново изразио забринутост због настављања чињења повреда међународног хуманитарног права, посебно на територији Босне и Херцеговине⁴⁸⁾ укључујући масовна присилна исељавања и депортације цивила, хапшења и злоупотребу цивила у логорима, намерне нападе на неборце, болнице и амбуланте, спречавање испоруке хране и медицинских потреба цивилима и обесном оштећењу или уништењу имовине⁴⁹⁾. Том приликом позване су државе и међународне организације да прикупљају и Савету безбедности достављају податке и информације о извршеним злочинима и повредама међународног хуманитарног права⁵⁰⁾.

Потом Савет безбедности ОУН у Резолуцији број 808 од 22. марта 1993. године одлучује да формира Међународни трибунал за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права⁵¹⁾ извршене на територији бивше Југославије од 1991. године⁵²⁾ што коначно и чини Резолуцијом број 827 од 25. маја 1993. године када је усвојен Статут трибунала са седиштем у Хагу⁵³⁾. Овај Трибунал⁵⁴⁾

45) Basic Documents, United Nations, ICTY, Hague, 1995, str. 5-27.

46) И. Звонарек, „Кршење међународног ратног и хуманитарног права од стране агресора током домовинског рата“, *Правни вјесник*, Осигек, бр. 3-4/1997, стр. 151-169.

47) R. Goldstone, „War Crimes Law comes of Age“, *The American Journal of International Law*, Washington, br. 2/2000, str. 417-418.

48) C.M. Bassiouni, *A manual on International Humanitarian Law and arm control agreements*, Ardsley, 2000, str. 131-168.

49) B. Simma, „The responsibility of individuals for human rights abuses in internal conflicts: A positivist view“, *The American Journal of International Law*, Washington, br. 2/1999, str. 304-314.

50) I. Bantekas, *Principles of direct and superior responsibility in international humanitarian law*, Manchester, 2002, str. 45-59.

51) С. Фабијанић Гагро, „Немеђународни оружани сукоби у пракси Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију“, *Зборник Правног факултета у Ријеци*, Ријека, бр. 2/2007, стр. 1113-1138.

52) M. Prince, M.A. Prince, *UN genocido impuni: L'Armenocide, Beirut*, 1967, str. 78-92.

53) И. Звонарек, „Кршење међународног ратног и хуманитарног права од стране агресора током домовинског рата“, *Правни вјесник*, Осигек, бр. 3-4/1997, стр. 151-169.

54) B. Broomwal, *International justice and the international criminal court*, op.cit. str. 312-351

је до сада донео више пресуда за учињена међународна кривична дела: а) злочин против човечности, б) ратне злочине, ц) тешке повреде закона и обичаја ратовања и д) злочин геноцида⁵⁵⁾ (први пут је судско веће којим је председавао судија Алмиро Родригез августа 2002. године изрекло казну за најтеже кривично дело ове врсте – геноцид, генералу Радиславу Крстићу за извршени злочин у Сребреници).

Сличан Трибунал⁵⁶⁾ је основан Резолуцијом Савета безбедности ОУН број 955 од 8. новембра 1994. године ради утврђивања кривичне одговорности и кажњавање лица одговорних за извршена кривична дела против човечности и међународног права за време грађанског рата у Руанди⁵⁷⁾. Овај трибунал⁵⁸⁾ има седиште у граду Аруши у Танзанији и његов је задатак да утврди кривичну одговорност и изрекне казне учиниоцима најтежих кривичних дела у Руанди⁵⁹⁾. Тако је судско веће трибунала којим је председавао судија Вилијам Секуле крајем 2003. године бившем градоначелнику Мукинга – Јувеналу Кајелијелу, припаднику Хуту племена изрекло казну доживотног затвора за кривично дело геноцида⁶⁰⁾ над Тутсима које је извршено у граду Рухенгерију.

Организација и поступак пред ad hoc трибуналима

С обзиром да су организација и поступак⁶¹⁾ оба ad hoc кривична трибунала засновани на истим поставкама и начелима, изложићемо карактеристике Хашког трибунала. При томе треба указа-

55) N. Cigar, S. Meštrović, *Genocide in Bosnia: the politice of ethnic cleaning*, Texas, 1995, str. 43-76

56) D.L. Jonson, „The International Tribunal for Rwanda“, *International Review of Penal Law*, br. 1-2/1996, str. 211-233.

57) C. Van de Wyngaert, *International criminal law*, Kluwer, Hague, London, Boston, 2001, str. 12-34.

58) У току 2003. године уместо Карле дел Понте за главног тужиоца овог трибунала постављен је Хашан Џалов из Гамбије. Од оснивања до краја 2003. године овај је трибунал осудио дванаест лица оптужених за међународна кривична дела извршена у грађанском рату у Руанди.

59) G.Yacoubian, „The efficacy of international criminal justice: Evaluating the aftermath of the Rwandan genocide“, *World Affairs*, Washington, broj 4/1999, str. 186-192

60) Б. Лукшић, „Genocide and command responsibility“, *Зборник Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 4/2001, стр. 283-291.

61) В. Ракић Водинелић, „Приказ Правила о поступу и доказивању Међународног трибунала за суђење лицима за које се претпоставља да су одговорна за тешке повреде међународног хуманитарног права учињене на територији бивше Југославије“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, бр. 1-2/1994, стр. 122-131.

ти на разлике у надлежностима трибунала за Руанду⁶²⁾ у односу на Хашки трибунал. Те разлике се свode на следеће⁶³⁾:

1. просторна надлежност је шире одређена у Статуту трибунала за Руанду јер се она простире на сва кривична дела која су извршена на територији Руанде, али и на територији суседних држава под условом да су кривична дела извршила лица која су држављани Руанде. Хашки трибунал је пак надлежан за међународна кривична дела која су извршена само на територији бивше СФР Југославије,

2. временска надлежност је уже одређена у Статуту Трибунала за Руанду⁶⁴⁾ јер је овај трибунал надлежан само за међународна кривична дела која су извршена у временском периоду од 1. јануара до 31. децембра 1994. године. Насупрот томе, надлежност Хашког трибунала се простире на сва међународна кривична дела која су извршена у периоду од 1991. године (без одређења тачног датума у 1991. години, као и без одређења до када се ова дела могу извршити што практично значи да се та надлежност простире на сва кривична дела која процени тужилаштво). Тако се пред овим трибуналом воде кривични поступци и за кривична дела која су извршена у току 1998. и 1999. године, дакле у време пре и за време НАТО агресије на СР Југославију и

3. стварна надлежност трибунала⁶⁵⁾ за Руанду је уже одређена. Наиме, према Статуту Трибунала за Руанду⁶⁶⁾, он је надлежан за утврђивање кривичне одговорности и изрицање казни учиниоцима кривичних дела: а) геноцида, б) злочина против човечности и ц) тешких повреда члана 3. Женевске конвенције за заштиту жртава рата из 1949. године и Другог допунског протокола из 1977. године која су извршена на територији Руанде (будући да се овде не ради о међународном, већ о унутрашњем оружаном сукобу, али са огромним бројем цивилних жртава), али и у случају извршења

62) Између Хашког трибунала и Трибунала за Руанду постоји више разлика које се огледају у следећем: 1) Трибунал за Руанду је основан на захтев владе у овој афричкој држави, додуше не оне владе која је и отпочела грађански рат, 2) рат у Руанди је проглашен за грађански рат – дакле унутрашњи оружани сукоб, а не за међународни оружани сукоб и 3) казне које су изречене од стране Трибунала за Руанду се могу извршавати и у Руанди, а то још увек није случај за државама чијим држављанима се судило у Хашком трибуналу.

63) С.М. Bassiouni, *A manual on international humanitarian law and arms control agreements*, Ardsley, 2000, стр. 131-168.

64) Б. Кривокапић, „Међународни кривични трибунал за бившу Југославију и Руанду – *pro et contra*“, *Страни правни живот*, Београд, бр. 1-3/1996, стр. 43-65.

65) G. Mettrauh, *International crimes at the ad hoc tribunals*, Oxford, 2005, стр. 289-316.

66) Б. Кривокапић, „Међународни трибунал за Руанду“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, бр. 1/1997, стр. 73-80.

кривичних дела од стране држављана Руанде, ако су та дела извршена ван територије ове државе. Дакле, трибунал за Руанду није надлежан за злочине који се могу извршити у контексту међународног оружаног сукоба тј. тешка кршења Женевских конвенција из 1949. године и кршења закона и обичаја рата. Насупрот томе, Хашки трибунал је надлежан за следећа међународна кривична дела: а) злочин против човечности, б) злочин геноцида, ц) тешке повреде Женевских конвенција из 1949. године и д) кршење закона и обичаја ратовања⁶⁷⁾.

Хашки трибунал чине следећи органи: 1) судска већа (првостепено и жалбено), 2) тужилаштво и 3) секретаријат трибунала. Судска већа су састављена од једанаест независних судија, од којих су тројица судија у првостепеном већу (при чему не могу да буду из исте државе) и пет судија у жалбеном већу. Статут предвиђа одређене услове потребне за избор судија овог трибунала. За судију могу бити изабрана лица високих моралних особина, непристрасна и са интегритетом која поседују квалификације које се захтевају у њиховим државама за највиша судијска звања. Њих бира генерална скупштина ОУН на време од четири године. Судије бирају председника трибунала који председава поступком пред жалбеним већем (чл. 12, 13, и 14. Статута).

Тужилац је одговоран за истрагу учињених злочина и оптужење лица одговорних за кривична дела из надлежности трибунала. То је независни орган трибунала кога поставља Савет безбедности ОУН. То мора бити лице високих моралних квалитета које поседује највиши ниво стручне компетенције и искуства у вођењу истрага и оптужби у кривичним стварима. Бира се на период од четири године (члан 16. Статута). Секретаријат је одговоран за администрацију и услуге Међународном трибуналу. Чине га секретар и остало особље. Секретара поставља генерални секретар ОУН на период од четири године. Особље секретаријата поставља секретар (члан 17.).

Одредбе чл. 18-26. Статута уређују кривични поступак пред Трибуналом. Тужилац започиње истрагу по службеној дужности или на основу прибављених информација из било ког извора (нпр. влада и органа ОУН, невладиних и међувладиних организација). Он прима све информације и одлучује о томе да ли постоји довољно основа за оптужење неког лица. При томе, он може да испитује оsumњиченог, жртве или сведоке, као и да прикупља релевантне

67) Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона СР Југославије*, Београд, 2002, стр. 14 и даље; Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, Сарајево, 2010, стр. 89-93.

доказе, те да предузима поједине истражне радње на лицу места. У обављању ових послова он може да тражи помоћ органа државе где се такве радње предузимају. Осумњичени кога испитује тужилац има право на браниоца по свом избору, као и право на бесплатну правну помоћ постављеног браниоца, те право на преводње целокупног материјала на свој језик. Када утврди да постоји "случај", тужилац припрема оптужницу која садржи чињенични опис дела, кривично дело које се оптуженом ставља на терет, као и сакупљене доказе. Потом се оптужница доставља судији првостепеног већа.

Следи фаза преиспитивања оптужнице⁶⁸⁾. То је надлежност судије првостепеног већа, који када утврди да је "случај" довољно формиран, потврђује оптужницу или ако није задовољан, може да исту одбаци. После потврде оптужнице, судија на захтев тужиоца може да изда наређење и налоге за хапшење, задржавање, предавање и трансфер оптуженог или друга наређења од значаја за даље вођење кривичног поступка. Претресни поступак пред првостепеним већем је следећа фаза поступка пред Хашким трибуналом. Веће је дужно да обезбеди коректно и брзо вођење кривичног поступка у сагласности са Правилима процедуре и доказивања, уз пуно поштовање права оптуженог, као и заштите жртава и сведока. Лице против кога је потврђена оптужница се притвара, потом се обавештава о оптужбама против њега и приводи трибуналу.

По отпочињању претреса, прво се чита оптужница, затим се утврђује да ли су поштована сва права оптуженог, као и да ли је он разумео оптужницу. Потом се оптужени поучава о праву да одговори на све наводе оптужнице. Првостепено веће тада утврђује датум претреса. Саслушање је јавно осим ако постоје разлози за искључење јавности у складу са Правилима процедуре и доказивања.

Члан 21. Статута Хашког трибунала гарантује оптуженом лицу следећи корпус права, међу којима се посебно истичу следећа права: 1) једнакост пред трибуналом, 2) право на поштено и јавно саслушање, 3) претпоставка невиности као и 4) гаранције пуне равноправности оптуженог као што су: а) да буде сместа и детаљно обавештен на свом језику о природи и основама оптужбе, б) да има одговарајуће време и могућности за припрему одбране, као и право да комуницира са браниоцем по свом избору, в) да му се суди без непотребног одлагања, г) да му се суди у личном присуству, као и да се брани лично и уз стручну помоћ, д) да испитује сведоке оптужбе и да обезбеди присуство и испитивање сведока одбране,

68) Д. Јовашевић, *Међународна кривична дела - одговорност и кажњивост*, Ниш, 2009, стр. 116-121.

е) право на бесплатну помоћ преводиоца и ф) да не буде принуђен да сведочи против себе или да призна кривицу.

Када је кривична ствар у довољној мери расветљена и разрешена, првостепено веће објављује пресуду која се доноси већином гласова. Уз изреку о кривици и казни, пресуда се допуњава писменим образложењем које може да садржи и издвојена мишљења и неслагања појединих судија – чланова судећег већа. Незадовољна страна може да изјави жалбу из следећих разлога: 1) због грешке у правним питањима које одлуку суда чине мањкавом и 2) због чињеничне грешке која је довела до неправилне одлуке. О поднетој жалби одлучује жалбено веће које нападнуту одлуку може да: а) потврди, б) поништи или ц) промени (преиначи). Када се открије нова чињеница која није постојала у време суђења пред првостепеним или жалбеним већем, а која може да буде од одлучујућег значаја за одлуку суда, осуђено лице или тужилац могу поднети трибуналу захтев за понављање поступка. То је једина врста ванредног правног лека који познаје Статут Хашког трибунала.

Основне тешкоће⁶⁹⁾ са којима се у досадашњем раду суочавао Хашки трибунал могу се свести на следеће⁷⁰⁾: 1) недовољна сарадња држава у погледу хапшења и предаје оптужених лица и приступа доказима што отежава ефикасан рад тужилаштва, 2) вишегодишње трајање појединих истрага што је омогућило многим осумњиченима да умру пре почетка суђења или пре доношења судске одлуке (па је на тај начин њихова кривица остала неутврђена), 3) неравноправан положај одбране у односу на истражно техничке и временске могућности којима располаже тужилаштво, 4) адверсарни систем суђења који у сложеним и обимним случајевима, доводи до неразумно дуготрајних судских поступака што доводи до колизије два важна процесна начела: а) претпоставке невиности и б) неограниченог трајања притвора и 5) околност да судије не присуствују нагодбама тужилаштва са оптуженима који се често завршавају споразумом о признању кривице⁷¹⁾.

69) М. Гргић, „Практична примјена одредаба међународног казненог права“, *Зборник радова, Актуелна питања казненог законодавства*, Загреб, 2007, стр. 289-323.

70) В. Димитријевић, О. Рачић, В. Ђерић, Т. Папић, В. Петровић, С. Обрадовић, *Основи међународног јавног права*, Београд, 2007, стр. 233-234.

71) А. Maršavelski, „A comparason between the ICTY and the ICC and their contributions for the victims of international crimes“, *Правник*, Загреб, бр. 1/2008, стр. 163-165.

СТАЛНИ МЕЂУНАРОДНИ КРИВИЧНИ СУД

Оснивање и надлежност суда

Међународни *ad hoc* трибунали нису задовољили светску, ни лаичку, ни правничку јавност у погледу осећања правде и правичности. Све јаче се испољава потреба за оснивањем једног сталног и универзалног међународног кривичног суда⁷²⁾ пред којим би одговарали извршиоци свих међународних злочина без обзира чији су држављани и без обзира на своју функцију и место где су злочини извршени⁷³⁾. Као резултат такве тежње и свих раније уложених напора, коначно је усвојен Римски статут⁷⁴⁾ Међународног кривичног суда на Дипломатској конференцији у Риму јула 1998. године⁷⁵⁾. Од укупно присутних 148 представника држава, 120 је гласало за Статут, 21 држава је била уздржана, док је седам било против⁷⁶⁾. Да би суд почео да функционише било је потребно да Статут потпише и ратификује најмање 60 држава.

Дана 1. јула 2002. године овај Статут Међународног кривичног суда (познат и као Римски статут)⁷⁷⁾ је ступио на снагу чиме је суд формално и основан (када је дакле извршена кодификација међународног кривичног права), а 11. марта 2003. године у присуству представника 89 држава (потписница Статута) и генералног секретара ОУН Кофи Анана инаугурисано је осамнаест судија овог суда на челу са председником суда, канадским судијом Филипом Киршом (који је својевремено био председавајући Римске конференције 1998. године када је и усвојен Статут овог суда). Нешто касније 21. априла 2003. године за главног тужиоца овог суда изабран је Аргентинац Луис Морено Окампо. Стални Међународни

72) А. Есер, „На путу ка међународном казненом суду, настанак и темељне црте Римског статута“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, бр. 1/2003, стр. 133-163.

73) М. Дамашка, „Прави циљеви међународног казног правосуђа“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, бр. 1/2008, стр. 13-33.

74) Д. Деренчиновић, „Инплементација материјалноправних одредби Статута Међународног казног суда (Римски статут) у хрватском казненом законодавству“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, бр. 2/2003, стр. 877-906.

75) Види: U.N. Doc. A/Conf. 183/9, International Legal Materials, 1999.; Ch.. Blakesley, Jurisdiction, Definition and Triggering Mechanism, The International Criminal Court, 13. Nouvelles etudes penales, AIDP, 1997.

76) Против Статута сталног међународног кривичног суда изјаснили су се представници следећих држава: САД, Кине, Израела, Индије, Ирака, Либије и Катара.

77) О. Рачић, „Један поглед на стални Међународни кривични суд“, *Међународна политика*, Београд, бр. 1072/1998, стр. 16.

кривични суд⁷⁸⁾ је коначно почео са радом 1. јула 2003. године. Тако је отворена нова страница у историји људске цивилизације. Недавним покретањем поступка против пуковника Моамера ел Гадафија и других највиших либијских званичника у наредном периоду је за очекивати и прве судске процесе пред овим судом.

Међународни кривични суд⁷⁹⁾ основан Римским статутом је комплементаран националном правосуђу. Наиме, усвојено је гледиште, садржано у Преамбули Статута, да је пре свега на државама да гоне учиниоце међународних злочина, а тек ако оне то не учине, поступак покреће Међународни суд. Седиште Међународног кривичног суда је у Хагу у Холандији, с тим што оно може да буде и на другом месту када и где се то покаже неопходним. Овако схваћена комплементарност значи да је Међународни кривични суд само проширење националне кривичне јурисдикције. Он тако није “наднационални”, него “интернационални” орган⁸⁰⁾. Он не може учинити ништа више него што могу и национални судови. Међународни кривични суд не може директно да хапси окривљена лица, нити да прикупља релевантне доказе јер нема “своју” полицију. Због тога и сви захтеви за сарадњу и пружање међународне кривичноправне помоћи морају да иду преко националних судова. Како је тај суд само “продужетак” националних судова, окривљена лица му се не “изручују” (екстрадирају), него се “предају”⁸¹⁾.

Међународни војни судови у Нирнбергу и Токију су насупрот томе имали ексклузивну надлежност у односу на националне судови. Они су деловали у државама чији су држављани оптужени за најтежа међународна кривична дела. У односу на те злочине, била је искључена јурисдикција националних судова поражених држава. Само на тај начин су судови држава победница могли директно доћи до оптужених лица и доказа за њихову кривицу⁸²⁾. И ад хос трибунали – за бившу Југославију и Руанду – имају суженију

78) У правној теорији је готово опште прихваћено да је Римски статут настојао да оствари синтезу начела кривичног права из разних правних система, а при томе се нарочито трудио да помири англосаксонско кривично право и европско континентално кривично право. Стога су многе његове одредбе плод компромиса, па их неки аутори означавају као хибридне норме. Но, већ сама чињеница да се Римски статут хвата у коштац са финесама кривичноправне догматике, представља значајан корак напред у поређењу са статутима претходних међународних судова. (П. Новоселец, *Онћи дио казненог права*, Загреб, 2004, стр. 481).

79) И. Јосиповић, *Пут до Рима: преглед правних и политичких околности које су доприниле оснивању Међународног казненог суда*, Загреб, 2001, стр. 13-73.

80) S.D. Roper, L.A. Barria, *Designing criminal tribunals*, Adershot, 2006, стр. 116-132.

81) П. Новоселец, *Онћи дио казненог права*, оп. cit., стр. 482.

82) У. Есер, „На путу ка међународном казненом суду: настанак и темељне црте Римског статута“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, бр. 1/2003, стр. 149.

надлежност иако и они имају приоритет у односу на националне судове (али та надлежност није ексклузивна)⁸³⁾. Наиме, национални судови могу, па чак и морају да суде лицима за које постоји сумња да су извршила међународна кривична дела у ратним дешавањима на подручју бивше СФР Југославије, односно Руанде, под условом да *ad hoc* трибунали не воде кривичне поступке према таквим лицима. То из разлога јер су међународни судови у првом реду заинтересовани да суђење лицима која су се налазила на највишим политичким, државним, полицијским или војним положајима, док суђење осталим учиниоцима међународних кривичних дела препуштају националним судовима⁸⁴⁾. Овде се, дакле, ради о конкурирајућој надлежности⁸⁵⁾.

Будући да се ради о изузетно значајном органу међународне заједнице, потребно је да укажемо и на надлежности сталног Међународног кривичног суда⁸⁶⁾. Ту се разликују следеће врсте надлежности овог суда: а) материјална, б) персонална, в) територијална и г) временска⁸⁷⁾. Материјална надлежност Међународног кривичног суда (чл. 5-8. Статута)⁸⁸⁾ ограничена је на најтежа међународна кривична дела која погађају међународну заједницу. Статутом су предвиђене четири врсте злочина (међународних кривичних дела) за која је надлежан овај суд. То су⁸⁹⁾: 1) злочин геноцида, 2) злочин против човечности, 3) ратни злочини и 4) злочин агресије. Осим злочина агресије, за сва остала кривична дела дати су елементи на основу женеvских конвенција из 1949 године и допунских протокола из 1977. године. У погледу персоналне надлежности Међународног кривичног суда према члану 26. Статута је утврђено да је он надлежан за вођење кривичног поступка и утврђивање кривичне одговорности физичких лица која су у време извршења не-

83) W.A. Schabas, *The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge, 2006, str. 178-192.

84) С. Задник, „Препуштање предмета међународног казненог суда хрватском правосудју и могућа спорна питања у раду са тим предметима“, *Хрватска правна ревија*, Загреб, бр. 3/2005, стр. 91-97.

85) П. Новоселец, *Опћи дио казненог права*, op. cit., стр. 481.

86) K. Doermann, L.Doswald Beck, R.Kolb, *Elements of war crimes under the Rome statute of the international criminal court: sources and commentary*, Cambridge, 2003. године, str. 127-159.

87) И. Јовановић, „Начини покретања надлежности међународног кривичног суда“, *Међународна политика*, Београд, бр. 1107/2002, стр. 36-41.

88) K. Doermann, L.Doswald Beck, R.Kolb, *Elements of war crimes under the Rome statute of the international criminal court: sources and commentary*, op.cit. str. 98-117.

89) Д. Јовашевић, „Појам, елементи и карактеристике међународног кривичног дела“, *Страни правни живот*, Београд, бр. 1-2/2005 године, стр. 277-298.

ког од Римским статутом предвиђених злочина имала навршених 18 година живота, као и да су држављани неке од држава чланица Римског статута (дакле држава које су признале надлежност овог наднационалног судског органа). Територијална надлежност суда (члан 5. Статута) се простире на територију држава на којој је извршено неко међународно кривично дело или на територију државе чији је оптужени држављанин, али само под условом да се ради о држави која је потписала Римски статут. Временска надлежност суда (члан 11. Статута) означава да се пред овим судом могу кривично гонити и кажњавати учиниоци за она међународна кривична дела која су извршена после 1. јула 2002. године, као дана ступања на снагу Римског статута⁹⁰⁾. Прва оптужница пред овим судом је подигнута тек 2007. године⁹¹⁾.

Организација и поступак пред судом

Стални Међународни кривични суд са седиштем у Хагу чине следећи органи⁹²⁾: 1) председништво суда, 2) већа (жалбено, судеће, предрасправно), 3) канцеларија тужиоца и 4) секретаријат. Суд чини осамнаест судија за које могу бити изабрана лица високих моралних карактеристика, непристрасна и са личним интегритетом која поседују квалификације захтеване за највише правне институције у својим државама. Бира их скупштина држава чланица овог суда већином гласова са листе кандидата на период од девет година. Председништво суда чине председник и два потпредседника које бирају судије на време од три године. Оно је одговорно за правилно функционисање суда, и канцеларије тужиоца, те обавља друге статутом предвиђене функције.

Тужилаштво је независни и одвојени орган суда⁹³⁾. Оно је одговорно за примање пријава и информација, као и доказа о извршеним злочинима из надлежности суда. Њега чине тужилац и више заменика за које могу бити бирања лица високих моралних

90) У литератури се стога истиче да је оваквим одређивањем стварне надлежности Сталног Међународног кривичног суда извршена "тиха или прикривена амнестија" бројних масовних злочина који су извршени у: гулазима у бившем Совјетском Савезу, на Тибету 1951. године, злочини апартејда у Јужној Африци између 1960. и 1989. године, за време културне револуције у Кини у времену 1966-1976. године, од стране војне хунте у Чилеу у периоду 1970-1980. године итд.

91) Н. Раичевић, „Стварна надлежност међународног кривичног суда“, *Страни правни живот*, Београд, бр. 1-2/2005, стр. 317-326.

92) И. Јосиповић, *Устрој Међународног казненог суда и обављање послова судске и правосудне управе*, Загреб, 2001, стр. 77-90.

93) М. Шкорић, „Посебне овласти тужитеља Међународног казненог суда да одустане од истраге и казненог прогона“, *Зборник Правног факултета у Загребу*, Загреб, бр. 3/2007, стр. 603-627.

квалитета, компетентни и са великим практичним искуством у тужилаштву или вођењу кривичног поступка. Тужιοце бира скупштина држава чланица суда на време од девет година. Први тужилац Међународног кривичног суда је Аргентинац Луис Морено Окампо. Њега је скупштина држава чланица изабрала 21. априла 2003. године. Секретаријат је одговоран за вансудске аспекте, администрацију и функционисање суда. Њиме управља секретар кога бирају судије на време од пет година. Он оснива одељење за жртве и сведоке у оквиру секретаријата које у сарадњи са тужιοцем обезбеђује заштитне мере и другу одговарајућу помоћ сведоцима или жртвама.

Кривични поступак⁹⁴⁾ пред Међународним кривичним судом започиње истрагом коју покреће тужилац на основу претходно добијених информација и података⁹⁵⁾. Велику улогу у току спровођења истраге, као и широка овлашћења у предузимању појединих радњи, самостално или заједно са тужιοцем, има предсудбено веће. Оно доноси одлуку о привођењу и хапшењу осумњичених лица, као и о пуштању на слободу притворених лица. Без његове потврде оптужба не може да добије правну снагу. Тек после потврде оптужбе против неког лица, оно се као оптужени предаје судском већу ради пресуђења. Треба истаћи, да предсудско веће може по поднетој тужби од стране тужιοца да донесе следеће одлуке: а) да је одбије, б) да је измени и в) да тражи њену допуну или накнадно проналажење доказа⁹⁶⁾. Казне које судско веће може да изрекне учиниоцима најтежих међународних кривичних дела јесу: 1) затвор у доживотном трајању, 2) затвор до тридесет година, 3) новчана казна и 4) конфискација прихода од власништва и добара који су добијени директно или индиректно извршењем злочина.

Статут сталног Међународног кривичног суда познат као Римски статут⁹⁷⁾ у великој је мери разрадио опште и основне институте општег дела материјалног кривичног права, систем међународних кривичних дела, као и област процесног права, одређујући организацију, надлежност, као и сам поступак пред првостепеним и другосте-

94) Д. Крапац, *Процесноправне одредбе Римског статута у свјетлу хрватског казнено-правног сустава*, Загреб, 2001, стр. 127-147.

95) Г. Томашевић, „Темељни институти међународног казненог процесног права“, *Зборник Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 3-4/2004, стр. 198-247.

96) М. Шкорић, „Мјешовити међународни казнени судови“, *Зборник Правног факултета у Ријеци*, Ријека, бр. 2/2005, стр. 933-970.

97) Д. Плејић Марковић, „Поглед према утемељењу једног сталног међународног казненог суда у оквиру ОУН“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, бр. 1/1998, стр. 477-478.

ним већем⁹⁸⁾. На тај начин је међународно кривично право добило право грађанства као посебна и самостална позитивно правна дисциплина казеног права.

* * *

Међународна заједница је предвиђала од најстаријих времена до данашњих дана различите облике помоћи и сарадње у циљу кривичног прогона и кажњавања учинилаца најтежих међународних кривичних дела (геноцида, злочина против човечности и ратних злочина) којима се на најтежи, најгрубљи начин крше правила међународног хуманитарног права и повређују или угрожавању човечност и друга добра заштићена међународним системом правних прописа. Међу тим облицима помоћи, најзначајнији је онај вид који се састоји у установљењу и деловању међународних кривичних судова који у интересу правде, у име цивилизованог дела човечанства воде кривични поступак и изричу казне и друге кривичне санкције учиниоцима међународних кривичних дела.

Да би суд имао карактер “међународног” суда, он мора бити конституисан на темељу међународног права, односно на темељу правних правила којима се уређују субјекти признати у међународној заједници. Ти судови могу бити формирани уговором између појединих држава (најчешће држава победница после завршених ратова, као што су били нпр. Нирнбершки и Токијски суд) или одлуком међународног органа (нпр. Савета безбедности у случају Хашког трибунала или трибунала за Руанду). Овај суд мора да примењује искључиво (или претежно) правила међународног права.

То значи да за конституисање и деловање таквог суда постоје посебна међународна правила. Таква правила не представљају израз суверенитета неке државе, нити израз одређеног правног система, већ представља правни систем међународне заједнице у целини. И састав оваквог суда мора такође бити међународни. То значи да чланове суда чине лица разних држављанстава која представљају међународну заједницу у целини, а не поједине државе из којих таква лица долазе. И на крају суд је надлежан за кривични прогон и кажњавање лица која се јављају као учиниоци међународних кривичних дела, дакле кривичних дела која су одређена као најтежи облици кршења међународног права, дела која су као таква предвиђена у релевантним међународним правним актима.

Ова идеја о формирању наднационалног, наддржавног кривичног суда је коначно дошла до изражаја после Другог светског

98) И. Раданчић, „UN opposition to the international criminal court“, *Зборник Правног факултета у Ријеци*, Ријека, бр. 2/2004, стр. 1023-1048.

рата када су победничке силе формирале тзв. Нирнбершки и Токијски суд када су после судских процеса изречене и извршене казне учиниоцима најтежих међународних кривичних дела. Тиме је међународно кривично правосуђе постало реалност. Крајем двадесетог века кроз формирање привремених *ad hoc* кривичних трибунала за бившу СФР Југославију и Руанду одлуком Савета безбедности ОУН и кроз деловање интернационализованих судова (Источни Тимор, Сијера Леоне, Камбоџа, Косово и Метохија) сазрела је идеја о формирању сталног Међународног кривичног суда у Хагу који је надлежан за вођење кривичних поступака, утврђивање кривичне одговорности и изрицање казни за најтежа међународна кривична дела која су учињена широм света, од било ког лица, почев од 1. јула 2002. године (као дана ступања на снагу Статута којим је овај суд основан).

Dragan Jovasevic

SERBIA AND THE TRIBUNAL IN THE HAGUE - Between law and politics -

Summary

In the last two decades, the specter of the inter-ethnic war leaned over Serbia, and it puts heavy burden over Serbia's future. Although the Stabilization and Association Agreement was signed two years ago, as a necessary step towards the European integrations of our country, the basic obstacle in that road remains in its relations with the Tribunal in the Hague, defined as the "non-sufficient cooperation". Thus, this paper tries to lighten the institution of the Tribunal in the Hague as an *ad hoc* organ of the UN Security Council, its authority and the treatment in processing the worst crimes today: genocide, crimes against humanity and war crimes, on the basis of domestic and international sources.

Key words: international law, crimes, court, responsibility, Serbia.

ЛИТЕРАТУРА

- A. Maršavelski, „A comparason between the ICTY and the ICC and their contributions for the victims of international crimes“, Правник, Загреб, бр. 1/2008
- A. Neave, *Nuremberg : особно свједочанство о суђењу главним нацистичким ратним злочинцима 1945-1946*, Загреб, 1980
- B. Broomhall, *International justice and the international criminal court: between sovereignty and the rule of law*, Oxford, 2004

- Б. Јанковић, Оснивање међународног кривичног суда, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1957
- Б. Петровић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Сарајево, 2010
- В. Ferenz, *An International Criminal Court : A step toward World Peace*, New York, 1980
- В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Београд, 2003
- G.M. Gilbert, *Nuremberg Diary*, London, 1948
- В. Василијевић, „Суђење пред међународним војним судом у Нирнбергу и развој међународног кривичног права“, Југословенска ревија за међународно право, Београд, бр. 3/1971
- G. Mettrauh, *International crimes at the ad hoc tribunals*, Oxford, 2005
- Д. Јовашевић, *Међународна кривична дела - одговорност и кажњивост*, Ниш, 2009
- Д. Јовашевић, „Систем међународних кривичних дела“, Политичка ревија, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010
- Д. Јовашевић, З. Николић „Пореска утаја као облик угрожавања функција социјалне државе“, Политичка ревија, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2009
- E. Smit, *The American Road to Nuremberg – the Documentary Record 1944-1945*, Stanford, 1982
- И. Пржић, „Међународни кривични суд“, Архив за правне и друштвене науке, Београд, бр. 5-6/1939
- И. Јосиповић, „Ново хрватско инплементацијско казнено право: процесно-правни и организациони аспекти“, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, бр. 2/2003
- J.R.W.D. Jones, S. Powles, *International criminal practice*, Ardsley, New York, 2003
- J.E. Ackerman, E.O Sullivan, *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia with selected materials from International Criminal Tribunal for Rwanda, Hague*, London, Boston, 2000
- Љ. Прљета, Злочини против човечности и међународног права, Београд, 1992
- М. Бартош, „Општи поглед на развој међународног ратног права од 1907. до 1957. године“, Југословенска ревија за међународно право, Београд, бр. 2/1958
- М. Гргић, „Практична примјена одредаба међународног казног права“, Зборник радова, Актуелна питања казног законодавства, Загреб, 2007
- М. Дамашка, „Прави циљеви међународног казног правосуђа“, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, бр. 1/2008
- М. Марковић, „Нирнбершко суђење – примена нових начела у међународном кривичном праву“, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, бр. 2/1973
- М. Шкорић, Тужитељ пред међународним казним судовима, Ријека, 2005
- Н. Раичевић, „Стварна надлежност међународног кривичног суда“, Страни правни живот, Београд, бр. 1-2/2005
- P. Calvocaressi, *Nuremberg – the facts and the consequences*, London, 1947
- R.H. Minear, *Victor's Justice : The Tokyo War Crimes Trial*, Princeton, 1973

- C. Фабијанић Гапро, „Немеђународни оружани сукоби у пракси Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију“, Зборник Правног факултета у Ријеци, Ријека, бр. 2/2007
- Z.D.и Rascmany, The Nationality of the offender and the jurisdiction of the international criminal court, *The American Journal of International Law*, Washington, број 3/2001
- C.M. Bassiouni, *The legislative history of the international criminal court*, Ardsley, 2005
- C.M. Bassiouni, *A manual on International Humanitarian Law and arm control aggrements*, Ardsley, 2000
- C. Van de Wyngaert, *International criminal law*, Kluwer, Hague, London, Boston, 2001
- W. Schabas, „War Crimes in International Law“, *The American Journal of International Law*, Washington, br. 3/1997
- W.A. Schabas, *The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge, 2006

Resume

The international community, from the ancient times until the modern days, has predicted various forms of help and cooperation with the aim of criminal prosecution and the punishment of the perpetrators of the worst international crimes (genocide, crimes against humanity and war crimes), which represent the toughest, roughest violation of the rules of international humanitarian law, and breach or endanger the humanity and other goods which are protected by international system of the legal regulations. Among the forms of help, the most important is the establishment and work of the international criminal courts which, in the interest of justice, in the name of the civilized part of the humanity, lead criminal proceedings and pronounce sentences and other criminal sanctions to the perpetrators of international criminal acts.

In order for the court to have the character of “international”, it must be constituted on the basis of international law, i.e. the legal regulations which govern entities recognized in international community. Those courts can be established by a contract between some states (most often the winners after the ended wars, such as Nuremberg and Tokyo court), or by the decision of the international organ (for example the Security Council in the case of the Tribunal in the Hague or the Tribunal for Ruanda). This court has to apply exclusively (or mostly) the regulations of international law. It means that special international rules must govern the constitution and work of such a court. Those rules don't represent the emanation of the sovereignty of a state, nor the express of a certain legal system, but represents the legal system of the international community as a whole. The composition of such a court must also be international. It means that the court is composed of the

members of different nationalities, who represent international community as a whole, not the individual states of origin of the members of the court. The court is also competent for the criminal prosecution and the punishment of the persons who are perpetrators of the international criminal acts, i.e. criminal acts determined as the worst forms of the breach of international law, presented as such in relevant international legal acts. This idea of forming the supranational criminal court has finally come to the fore after World War II when the victorious countries formed the so called Nuremberg and Tokyo court. After the court processes the sentences have been pronounced and performed to the perpetrators of the worst international criminal acts. This turned the international criminal judiciary into a reality. The idea of forming the standing International criminal court in the Hague, which would be competent for the criminal proceedings, determining the criminal responsibility and pronouncement of the sentences for the worst international crimes perpetuated worldwide, by any person, starting from 1st of July 2002, has matured at the end of the XX century, after the forming of the interim *ad hoc* criminal tribunals for the former SFR Yugoslavia and Ruanda by the decision of the

UN Security Council and through the work of the internationalized courts (East Timor, Sierra Leone, Cambodia, Kosovo and Metohija).

* Овај рад је примљен 18. јуна 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. августа 2011. године.